

LINGVISTINĖ PASTABA

Antanas Baranauskas apie [k], [g] tembrą prieš minkštuosius priebalsius

Prieš kelerius metus esu rašęs apie bandymus, įrodančius, kad [k], [g] prieš minkštuosius priebalsius neminkštinami (žr. Kalbotyra, 2000, t. 48/49 (1), 165–167).

Deja, visas tas rašinėjimas ir argumentavimas kol kas liko φωνή βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ – balsas šaukiančio tyruose. Po mano rašiniuko išėjusiame naujame Antano Pakerio vadovėlio „Lietuvių bendrinės kalbos fonetika“ (Vilnius, 2003) leidime ir toliau laikomasi ankstesnio požiūrio – *KĈ* tipo junginiuose teberašomi tie patys minkštųjų [k], [g'] simboliai (tiesa, pats rašinys paminimas).

Neturėdamas kokių naujesnių argumentų, norėčiau tik priminti, kad minkštųjų gomurinių prieš minkštuosius negirdėjo ne tik Jurgis Gerulis bei kiti naujesnių laikų kalbininkai, bet ir Antanas Baranauskas – šiuo atžvilgiu neginčijamas pradininkas ir autoritetas. Štai ištraukėlė iš jo „Pastabų apie lietuvių kalbą ir žodyną“:

«Гортанные: *g, k* – передъ мягкими согласными не смягчаются, напр. *aĩg-lys, aĩk-stĩ; prikłus, prikłĩ; mēg-sti, trūk-ti*, и т.п.; смягчение, однакожъ, передають предыдущимъ десновымъ: *s, sz, ž, r, ł*, напр. *wĩłkti, warĩti, talĩti* <...> и т.п. Исключеніе составляютъ губные: *p, b, m* и носовой *n* которые смягченія посредствомъ твердаго гортаннаго не перенимають, напр.: <...> *aĩglys, iĩkštę*» (Барановскій А. Забѣтки о литовскомъ языкѣ и словарѣ. Санктпетербургъ, 1898, 42).

Šios ištraukos vertimas galėtų būti maždaug toks (pasenę dviprasmiški terminai gortannie ir desnovые modernizuojami):

„Gomuriniai *g, k* prieš minkštuosius priebalsius nesuminkštėja, pvz.: *aĩg-łi.s, an.k-sĩi; pĩriklus, pĩriklĩ; mē.k-sĩi, trūk-ti* ir pan., tačiau minkštumą perduoda prieš juos einantiems liežuvio priešakiniais *s, š, ž, r, ł*, pvz.: *vĩłkti, varĩkti, talĩti* <...> Išimty sudaro lūpiniai *p, b, m* ir nosinis *n*, kurie suminkštėjimo iš kietojo gomurinio neperima, pvz.: <...> *aĩgli.s, in.kštę*“.

Vienintelis dalykas, su kuriuo dabar sunku būtų sutikti, yra tie lūpiniai *p, b, m*: nei bendrinės kalbos, nei tarmių fonotaktikos taisyklės nė įsivaizduoti neleidžia *pkĈ, bgĈ, mkĈ* tipo junginių. O *n* (tikriaus sakant, *n*) tokiais atvejais visiškai galimas – ir niekada *nkĈ, ngĈ* junginiuose jis nebūna minkštasis: tariama taip, kaip rašė Bara-

nauskas: *anglīs, řiņ.kīi, řinklūkas*, – o ne **aηçlīs, *řiņ.kīi, *řiņkūlūkas* (čia *n, g, k* reiškia veliarinius garsus, *η, ç, k* – palatalinius). Kadangi *n* ir *η* – ryškūs balsingieji (arba, kitaip tariant, sklandieji) garsai, jų kietumas ar minkštumas gerai girdimas. Savaiame suprantama, kad juos akomoduojantys sprogstamieji¹ gali būti tik to paties tembro: po *n* – kietieji, veliariniai, po *η* – minkštieji, palataliniai.

Taip jau mūsų kalbotyroje neretai nutinka: vis daromos ir daromos problemos iš tokių dalykų, kurie seniausiai jau buvo aiškūs.

Aleksas Girdenis

Vilniaus universitetas
Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedra
Eksperimentinės fonetikos laboratorija

Įteikta
2003-12-23

¹ Patys sprogstamieji (jeigu nekreipsime dėmesio į pauzei beveik lygią jų uždarumą) per daug trumpi, kad galėtume gerai girdėti jų tembrą.